

บทที่ 2

ปริิทธิรศนัวรัรณกรรรม

การปริิทธิรศนัวรัรณกรรรมและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกัับแหล่งสารนิเทศสถาบันสาขามนุษยศาสตร์ในภาคเหนือ จำแนกเนื้อหาในการศึกษาออกเป็น 5 ประเด็น ดังนี้

1. ความสำคัญของสาขามนุษยศาสตร์
2. ทรัพยากรสารนิเทศสาขามนุษยศาสตร์
3. แหล่งสารนิเทศ
4. แหล่งสารนิเทศสถาบันสาขามนุษยศาสตร์ในภาคเหนือ
5. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ความสำคัญของสาขามนุษยศาสตร์

ในปัจจุบันวิชาการต่าง ๆ มีการจำแนกออกเป็น 3 สาขาสำคัญ (Jarrett, 1973) ดังนี้

- สาขาวิทยาศาสตร์ คือ การศึกษามนุษย์ในลักษณะที่เกี่ยวข้องในด้านกายภาพ ชีวภาพ และสิ่งแวดล้อม
- สาขาสังคมศาสตร์ คือ การศึกษาถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคม
- สาขามนุษยศาสตร์ คือ การศึกษาเกี่ยวกับจิตใจของมนุษย์ให้รู้จักคุณค่าในสิ่งที่คิด ทำ ใฝ่ฝัน และจินตนาการ ก่อให้เกิดความลึกซึ้งในการแสดงออก มีทัศนคติและวิจารณ์งานในการตัดสินใจ

ในบรรดาวิชาการทั้ง 3 สาขานี้ มนุษยศาสตร์มีบทบาทสำคัญต่อสังคมในการสร้างความมั่นคงทางวัฒนธรรม การสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม เป็นปัจจัยสำคัญในการแสดงภูมิปัญญาและสังคม ซึ่งความรู้สาขามนุษยศาสตร์สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาสังคมได้ ดังนี้ (อารันต์ พัฒโนทัย, 2531)

1. กำหนดเป้าหมายและนโยบายการพัฒนา ช่วยเสริมสร้างแนวคิด ปลุกจิตสำนึกให้ผู้ศึกษาในเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้เข้าใจเงื่อนไขและปัจจัยต่าง ๆ ของสภาพสังคม

2. เสริมสร้างแนวทางในการปฏิบัติงาน นับแต่เริ่มดำเนินการจนถึงขั้นตอน การปฏิบัติงานให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของสังคม และพฤติกรรมของกลุ่มชน ตลอดจน วัฒนธรรมและประเพณี ซึ่งมีผลต่อการยอมรับหรือการต่อต้าน

3. พัฒนากลวิธีทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่จะนำไปใช้ให้เหมาะสมกับ สภาพแวดล้อมของชุมชน และภูมิปัญญาชนบท (อัมพร)

ด้วยความสำคัญของวิชาสาขาต่าง ๆ การที่จะนำไปใช้ให้ได้รับผลประโยชน์อย่าง เต็มที่ จะต้องรู้ถึงทรัพยากรสารสนเทศนั้น ๆ อย่างชัดเจน ดังเช่น การใช้ประโยชน์จากทรัพยากร สารสนเทศสาขามนุษยศาสตร์ ดังต่อไปนี้

ทรัพยากรสารสนเทศสาขามนุษยศาสตร์

ทรัพยากรสารสนเทศสาขามนุษยศาสตร์ ส่วนใหญ่มีรายละเอียดที่ต่างจากทรัพยากร สารสนเทศโดยทั่วไปในรูปของวัสดุพิมพ์ วัสดุไม่ตีพิมพ์ และฐานข้อมูล คือ

1. วัสดุตีพิมพ์ (Prints) โดยทั่วไปหมายถึง กระดาษหรือวัสดุใด ๆ ที่พิมพ์ขึ้น โดยมีข้อความหรือเป็นตัวหนังสือหรือรูปกระดาษหรือลักษณะอื่น ๆ โดยวิธีการกดหรือพิมพ์ด้วย เครื่องจักรกล โดยวิธีเคมีหรือโดยวิธีอื่นใดที่ทำให้เกิดสิ่งพิมพ์ขึ้น (กุลธิดา ห้วมสุข, 2535) ได้แก่ หนังสือทั่วไป หนังสืออ้างอิง หนังสือบันเทิงคดี วิทยานิพนธ์หรือปริญญาานิพนธ์ วารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ จุลสาร และกฤตภาค รวมทั้งรายงานการวิจัย เป็นต้น นอกจากนี้ในสาขา มนุษยศาสตร์ยังมีทรัพยากรสารสนเทศอีกประเภทหนึ่งซึ่งมีคุณค่าในการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์ ได้แก่ เอกสารโบราณ ประเภทสมุดข่อย ใบลาน เอกสารราชการ และบันทึกหลัก ฐานต่าง ๆ เช่น บันทึกเหตุการณ์ประจำตระกูล บันทึกหลักฐานของครอบครัว บันทึกเหตุการณ์ใน กาลเทศะเกี่ยวกับบุคคลต่าง ๆ หรืออาจเป็นเรื่องราวความทรงจำเกี่ยวกับบุคคลที่มาตั้งถิ่นฐาน และ เหตุการณ์ในอดีต ซึ่งอาจได้มาโดยวิธีการสัมภาษณ์ ตลอดจนจารึกต่าง ๆ เป็นต้น (นคร พันธุ์ ธรรมรงค์, 2522) ซึ่งงานบริการหนังสือภาษาโบราณ หอสมุดแห่งชาติ ได้แบ่งเอกสารโบราณออก เป็น 3 ประเภท ดังนี้ (ก่องแก้ว วีระประจักษ์และนิยะดา ทาสุนทร, 2529)

1. จารึก คือ เอกสารที่มีรูปรอยอักษรที่ปรากฏเป็นร่องลึกลงไปบนเนื้อวัตถุ ต่าง ๆ ซึ่งสำเร็จด้วยกรรมวิธีจารึก เช่น บนแผ่นศิลา เรียกว่า ศิลาจารึก บนแผ่นไม้ เรียกว่า จารึก บนแผ่นไม้ หรือจารึกบนแผ่นทอง เงิน นาก เรียกว่า ลานทอง ลานเงิน และลานนาก เป็นต้น

2. หนังสือสมุดไทย คือ เอกสารที่เขียนรูปอักษรบนกระดาษไทย ใช้เป็น วัตถุรองรับการเขียนหรือชูปลายลักษณะอักษร หนังสือสมุดไทย มี 2 สี เรียกว่า หนังสือสมุดไทย-

คำ และหนังสือสมุดไทยขาว นอกจากนี้ในบางท้องถิ่นของไทย อาจเรียกชื่อหนังสือสมุดไทยตามวัตถุที่ใช้ เช่น ในภาคเหนือเรียกสมุดข่อย เนื่องจากใช้วัตถุจากต้นข่อย หรือปื้สา เพราะใช้วัตถุจากต้นปื้สา เป็นต้น

3. หนังสือโบราณ หรือคัมภีร์โบราณ คือ เอกสารที่จารึกตัวหนังสือบนโบราณเอกสารโบราณทั้ง 3 ประเภทนี้ ล้วนมีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ค้นคว้า วิจัย ในด้านต่าง ๆ ของชาติบ้านเมือง ซึ่งโดยทั่วไปมักจะมีอายุนับร้อยปีขึ้นไป

นอกจากวัสดุตีพิมพ์โดยทั่วไปและเอกสารโบราณที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว เอกสารต่อไป นี้ ถือได้ว่าเป็นทรัพยากรสารสนเทศสาขามนุษยศาสตร์ประเภทวัสดุตีพิมพ์อีกประเภทหนึ่ง ได้แก่

ต้นฉบับตัวเขียนรุ่นใหม่ (Modern Manuscripts) คือ ต้นฉบับตัวเขียนด้านวรรณกรรม ประวัติ คนตรี ศิลปะ เช่น ต้นฉบับนวนิยาย สารคดี บทละคร บทกวี จดหมายโต้ตอบ สมุดอวยพร ใบเสร็จรับเงิน หมายศาล ต้นฉบับโน้ตเพลง และบทเพลงต่าง ๆ ตลอดจนภาพร่างหรือแบบร่างลวดลายที่ประติมากรสร้างสรรค์ขึ้นสำหรับแบบแกะสลัก เป็นต้น (Tweedale, 1976 อ้างถึงในอัมพร ทีชะระ, 2527 : 21-22)

เอกสารจดหมายเหตุ (Archives) คือ เอกสารที่หน่วยงานราชการหรือเอกชนได้ทำขึ้นหรือรับมาในระหว่างการทำงานตามหน้าที่ หรือตามกฎหมาย หรือตามภารกิจของตน ซึ่งหมายรวมถึงบรรดาเอกสารต้นฉบับตัวเขียน ตัวพิมพ์ แผนที่ ภาพวาด รูปถ่าย ไมโครฟิล์ม ฟิล์มภาพยนตร์ แถบบันทึกเสียง วิทยุทัศน์ หรือเอกสารใด ๆ ก็ตามเมื่อพิจารณาจากเนื้อหาข้อความภายในแล้วมีคุณค่าสมควรแก่การเก็บรักษาโดยถาวรตลอดไป เพื่อใช้ในการอ้างอิงและค้นคว้า วิจัยในด้านต่าง ๆ เช่น การบริหาร ประวัติศาสตร์ การเมือง กฎหมาย ศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น เอกสารจดหมายเหตุนี้เป็นเอกสารที่มีอายุ 25 ปีขึ้นไป (ทรงสรรค์ นิลคำแหง, 2514) แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. เอกสารจดหมายเหตุของราชการ จัดทำโดยรัฐบาลหรือหน่วยงานปกครองท้องถิ่น
2. เอกสารจดหมายเหตุของสถาบันหรือองค์กร จัดทำโดยหน่วยงานต่าง ๆ
3. เอกสารจดหมายเหตุของกลุ่มธุรกิจ จัดทำโดยบริษัท ห้างร้านธุรกิจ
4. เอกสารจดหมายเหตุของตระกูลหรือส่วนบุคคล เป็นเอกสารส่วนบุคคล แต่อาจเก็บรักษาไว้ในหอจดหมายเหตุ เนื่องจากมีคุณค่า เช่น เอกสารของบุคคลสำคัญ เป็นต้น

2. วัสดุไม่ตีพิมพ์ (Nonprints) หมายถึง วัสดุที่บันทึกเนื้อหาของความรู้ลงในวัสดุอื่น ๆ นอกเหนือจากสิ่งพิมพ์ การสื่อความหมายไม่จำเป็นต้องใช้วิธีการอ่าน แต่สามารถที่จะสื่อความหมายด้วยเสียง ภาพ ซึ่งช่วยให้ผู้ใช้สามารถศึกษาเรื่องราวได้ละเอียดลึกซึ้งมากขึ้น (กุลธิดา ท้วมสุข, 2535) ได้แก่ เทปบันทึกเสียง แผ่นเสียง แผ่นดิสก์ รูปภาพ (ภาพถ่าย ภาพพิมพ์ ภาพเขียน) ภาพถ่าย ภาพโฆษณา แผ่นที่ แผนที่ ลูกโลก ภาพเคลื่อนไหว (ฟิล์มสตริป) ภาพนิ่ง (สไลด์) ตัวอย่าง ของจริง หุ่นจำลอง ชุดการสอน ของเล่น วัสดุย่อส่วน ประเภท ไมโครฟิล์ม ไมโครฟิช ไมโครคาร์ด รวมทั้งภาพยนตร์ แถบวิดีโอ แผ่นวิดีโอ เป็นต้น (AACR 2, 1988)

3. ฐานข้อมูล (Databases) หมายถึง แหล่งที่รวบรวมข้อมูลข่าวสารในรูปแบบที่สัมพันธ์กัน มีการสร้างระบบจัดเก็บและบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระเบียบ สามารถสืบค้นได้โดยใช้ระบบคอมพิวเตอร์ (William, 1988) ฐานข้อมูลจะประกอบไปด้วยแฟ้มข้อมูลต่าง ๆ ที่มีลักษณะเป็นสารนิเทศประเภท บรรณานุกรมและบรรณานุกรมเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้แล้วยังมีแฟ้มข้อมูลในรูปทะเบียนวัตถุ ตาราง เป็นต้น ฐานข้อมูลจะใช้วัสดุประเภท เทปแม่เหล็ก (Magnetic Tape) จานแม่เหล็ก (Magnetic Disk) จานแสง (Optical Disk) และจานบันทึกอัดแน่น (Compact Disk Read Only Memory/CD-ROM) เป็นวัสดุในการบันทึกข้อมูล

ทรัพยากรสารนิเทศดังกล่าวนี้โดยทั่วไปจำแนกสารนิเทศออกเป็น

1. สารนิเทศปฐมภูมิ (Primary Information) ได้จากผลงานต้นฉบับดั้งเดิม (Original Work) ที่ปรากฏในรูปของเอกสารต้นฉบับตัวเขียน (Manuscript) ตัวพิมพ์ รวมถึงศิลปะและโบราณวัตถุ (Classical Antiquity) ชนิดต่าง ๆ เป็นต้น (Innrroth, 1974)

2. สารนิเทศทุติยภูมิ (Secondary Information) เป็นผลงานที่ไม่ใช่ตัวบท (Text) แต่เป็นผลงานที่เกิดจากการวิเคราะห์หรือวิจารณ์วรรณกรรม (Critical Literature) การตีความ การแปล และการแสดงข้อคิดเห็นต่อผลงานต้นฉบับ ซึ่งมักปรากฏในผลงานด้านการละคร ดนตรี ศิลปะการแสดงต่าง ๆ เช่น บทละคร บทภาพยนตร์ เป็นต้น (ถ้าปาง แม่นมาดย์, 2535)

3. สารนิเทศตติยภูมิ (Tertiary Information) ได้แก่ ผลงานที่แต่งขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเฉพาะ ซึ่งได้แก่บรรดาเครื่องมือการเข้าถึงสารนิเทศ (Access Tools) และวรรณกรรมวิชาชีพ (Professional Literature) ได้แก่ บรรณานุกรม บรรณานุกรม สารสังเขป สารานุกรม พจนานุกรม คู่มือ แผนที่ เป็นต้น สำหรับวรรณกรรมวิชาชีพ เป็นวรรณกรรมที่จัดทำขึ้นสำหรับนักวิชาการสาขาใดสาขาหนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นรายบุคคล กลุ่มบุคคล สมาคม เป็นต้น ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ วรรณกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่จะปรากฏในรูปของบรรณานุกรม และสาร

สังเขป ของวารสารวิชาการตลอดทั้งรายงานการประชุม สัมมนา บริการข่าวสารทันสมัย เป็นต้น (Blazek และ Aversa, 1988)

ในบรรดาสารนิเทศทั้ง 3 ระดับดังกล่าว สารนิเทศปฐมภูมิถือได้ว่าเป็นหัวใจของการศึกษาด้านมนุษยศาสตร์ (Blazek และ Aversa, 1988) เนื่องจากมีความสำคัญในตัวเองอย่างต่อเนื่อง โดยแสดงถึงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี คติความเชื่อ จินตนาการ และการแสดงออกของมนุษย์อันเป็นลักษณะของวิชาการด้านมนุษยศาสตร์ ที่ได้มีการบันทึกไว้เป็นหลักฐานในรูปแบบต่าง ๆ

สำหรับผู้ใช้นิเทศสาขามนุษยศาสตร์นั้น	Kirkham (1989) ได้จัดกลุ่มผู้ใช้ไว้ดังนี้
บรรณารักษ์	ผู้ปฏิบัติงานทั้งด้านมนุษยศาสตร์ทั่วไป หรืองานเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง เช่น วรรณกรรม ประวัติศาสตร์ หรือศิลปกรรม เป็นต้น
นักเรียน นักศึกษา	ผู้ศึกษาค้นคว้าสารนิเทศสาขามนุษยศาสตร์เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาในวิชาชีพ
ประชาชน	ผู้ต้องการสารนิเทศสาขามนุษยศาสตร์เพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน
นักวิจัย	ผู้ทำการศึกษาค้นคว้าในระดับสูง และผู้ศึกษาวิจัยด้านมนุษยศาสตร์

แหล่งสารนิเทศ

แหล่งสารนิเทศที่ให้บริการสารนิเทศสาขามนุษยศาสตร์แก่ผู้ใช้ทั้ง 4 กลุ่ม อาจแบ่งได้ดังนี้

Wilson (1981) แบ่งตามพฤติกรรมการแสวงหาสารนิเทศของมนุษย์ ได้แก่

1. แหล่งทางการ หมายถึง แหล่งที่ดำเนินงานให้บริการสารนิเทศเป็นงานหลัก ได้แก่ ห้องสมุด ศูนย์สารนิเทศ บริการออนไลน์ (on-line services) เป็นต้น
2. แหล่งไม่เป็นทางการ หมายถึง แหล่งที่ไม่ได้ดำเนินงานให้บริการสารนิเทศเป็นงานหลัก แต่สามารถให้สารนิเทศบางอย่างแก่ผู้ต้องการได้ เช่น กระทรวง ทบวง กรม กอง มูลนิธิ สมาคม สำนักงานต่าง ๆ เป็นต้น

พิมพ์ราไฟ เปรมสมิทธิ์ (2533) แบ่งตามลักษณะทางกายภาพของแหล่งสารนิเทศ ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. แหล่งสารนิเทศสถาบัน ได้แก่ ห้องสมุด ศูนย์เอกสาร เป็นต้น
2. แหล่งสารนิเทศบุคคล ได้แก่ นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ เป็นต้น
3. แหล่งสารนิเทศสื่อมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

จรี อุกุภรัตน์ (2531) แบ่งตามภาระหน้าที่ของแหล่งสารนิเทศ ดังนี้

1. แหล่งศูนย์รวมข้อมูลทางสารนิเทศ คือ แหล่งรวบรวม จัดเก็บสารนิเทศ ทั้งที่เป็นสิ่งตีพิมพ์และโสตทัศนวัสดุ หรือเป็นเครือข่ายของศูนย์รวมสารนิเทศซึ่งพร้อมที่จะให้บริการสารนิเทศทุกประเภท
2. แหล่งเกิดข้อมูลทางสารนิเทศ คือ ต้นตอที่ทำให้เกิดข้อมูลและแปรสภาพเป็นสารนิเทศที่นำมาใช้ประโยชน์ ต้นตอที่ทำให้เกิดสารนิเทศ คือ บุคคล (Personal Resources) ซึ่งได้แก่ นักเขียน นักวิชาการ นักวิจัย และผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ เป็นต้น
3. แหล่งผลิตสารนิเทศ คือ หน่วยงานผลิตสารนิเทศเพื่อการเผยแพร่ ซึ่งได้แก่ โรงพิมพ์ สำนักพิมพ์ บริษัท สมาคม มูลนิธิ กระทรวง ทบวง กรม รัฐวิสาหกิจ องค์กรต่าง ๆ เป็นต้น

แหล่งสารนิเทศสถาบันสาขามนุษยศาสตร์ในภาคเหนือ

ภาคเหนือของประเทศไทย เป็นดินแดนที่มีประวัติศาสตร์และอารยธรรมมาเป็นเวลานานนับตั้งแต่การตั้งอาณาจักรแห่งแรกของไทย คือ อาณาจักรสุโขทัย นอกจากนี้ยังเป็นต้นกำเนิดอารยธรรมโบราณที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ อาณาจักรเชียงแสน อาณาจักรหริภุญไชย อาณาจักรล้านนา อาณาจักรโยนก เป็นต้น ในภาคนี้จึงเป็นแหล่งสะสมเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีความเชื่อต่าง ๆ อันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นมาจนกระทั่งทุกวันนี้

ลักษณะภูมิประเทศ เป็นภูมิภาคที่มีลักษณะภูมิประเทศแตกต่างไปจากภาคอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัด มีพื้นที่ทั้งหมด 169,644.29 ตารางกิโลเมตร (ประมาณ 106 ล้านไร่) คิดเป็นร้อยละ 33.06 ของพื้นที่ในประเทศไทย (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2533) ประกอบไปด้วยภูเขาเป็นจำนวนมาก ลักษณะภูมิประเทศทั่วไปแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ เทือกเขา ที่ราบระหว่างหุบเขา และที่ราบ

ลุ่มแม่น้ำ มีการแบ่งพื้นที่เป็นจังหวัดต่าง ๆ ตามสภาพภูมิประเทศ ออกเป็น 2 เขตใหญ่ ๆ จำนวน 17 จังหวัด ดังนี้ คือ

1. ภาคเหนือตอนบน ประกอบด้วย 9 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน และตาก มีเนื้อที่รวม 102,258-91 ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นเทือกเขาสลับกับที่ราบระหว่างหุบเขา เทือกเขาเหล่านี้เป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำสายสำคัญ เช่น ปิง วัง ยม น่าน นอกจากนี้ยังมีแม่น้ำนานาชาติไหลผ่านคือ แม่น้ำโขง และแม่น้ำสาละวิน (สำนักนายกรัฐมนตรื, 2533)

2. ภาคเหนือตอนล่าง ประกอบด้วย 8 จังหวัด ได้แก่ กำแพงเพชร สุโขทัย อุตรดิตถ์ พิษณุโลก พิจิตร เพชรบูรณ์ นครสวรรค์ และอุทัยธานี มีเนื้อที่รวม 67,385.38 ตารางกิโลเมตร ภูมิประเทศโดยทั่วไปประมาณ 2 ใน 3 ของพื้นที่ เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ซึ่งเป็นแหล่งเพาะปลูกที่สำคัญของภาค ลุ่มแม่น้ำที่สำคัญ ได้แก่ ปิง วัง ยม น่าน และเจ้าพระยา (สำนักนายกรัฐมนตรื, 2533)

เนื่องจากภาคเหนือมีสภาพภูมิประเทศเป็นทั้งเทือกเขา ที่ราบระหว่างหุบเขา และที่ราบลุ่มแม่น้ำ ทำให้ประชากรในภูมิภาคนี้มีหลายชนชาติ และหลายเผ่าพันธุ์ คือ นอกจากจะเป็นประชากรบนพื้นราบแล้ว ยังประกอบไปด้วยชนกลุ่มน้อย และชนชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เช่น ไทยใหญ่ จีนฮ่อ กะเหรี่ยง เมว มูเซอ ลีซอ เย้า อีก้อ ลัวะ ถิ่น ขมุ เป็นต้น (วนิช พุกกะศรี, 2533) ประชากรเหล่านี้อาศัยกระจุกกระจายกันอยู่เกือบทุกภูมิภาค โดยจะมีปริมาณมากในภาคเหนือตอนบน โดยเฉพาะเชียงใหม่ เชียงราย และแม่ฮ่องสอน ส่วนในภาคเหนือตอนล่างมีกระจายอยู่ทั่วไปแต่ไม่หนาแน่นนัก และมีมากในจังหวัดกำแพงเพชร เพชรบูรณ์ และอุทัยธานี

สังคมและเศรษฐกิจ โดยทั่วไปสังคมในภาคเหนือมีลักษณะของสังคมเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ยังมีรายได้ทางค้าพาณิชยกรรม การบริการ อุตสาหกรรม ซึ่งในด้านบริการที่สำคัญ คือ การท่องเที่ยว โดยได้ส่งผลกระทบต่อไปถึงธุรกิจการก่อสร้างที่อยู่อาศัย พาณิชยกรรม และอุตสาหกรรมด้านอื่น ๆ ขยายตัวตามไปด้วย บัรระกอบกับภาคเหนือมีสภาพธรรมชาติทางภูมิประเทศและศิลปวัฒนธรรมที่โดดเด่น โดยเฉพาะทางภาคเหนือตอนบนทำให้ธุรกิจการท่องเที่ยวในภูมิภาคนี้มีความเจริญเติบโตมากกว่าภาคเหนือตอนล่าง (สำนักงานที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจ เครือเจริญโภคภัณฑ์, 2535)

ศิลปและวัฒนธรรม เนื่องจากในภูมิภาคภาคเหนือมีการผสมผสานกันของชุมชนหลายเผ่าพันธุ์ จากประชากรที่อยู่อาศัยและการมีดินแดนติดต่อกับต่างประเทศ จึงส่งผลให้

ศิลปและวัฒนธรรมของภาคเหนือมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น ไม่ว่าจะเป็นภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม การละเล่น การแต่งกาย และศิลปกรรม (กรมศิลปากร, กองโบราณคดี, 2537) ที่ถือได้ว่าเป็นอาณาเขตวัฒนธรรม (Cultural Area) ที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมในภูมิภาคอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัด (สนิท สมักรการ, 2520)

แต่ในปัจจุบันศิลปและวัฒนธรรมของภาคเหนือเกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ปรานี วงษ์เทศ (2520) ได้กล่าวถึงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และมีผลต่อสภาพสังคม และการดำรงชีวิตของประชาชนว่า การเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของไทย มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาวะแวดล้อมของชีวิต สังคม อาชีพ การทำมาหากิน ค่านิยมต่าง ๆ ของประชาชน ซึ่งรวมเรียกว่า “วัฒนธรรม” ซึ่งสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อสำคัญนี้ คือ การพัฒนากิจการ การท่องเที่ยวและอุตสาหกรรม อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความเจริญและความทันสมัยของการสื่อสาร การคมนาคม ซึ่งก่อให้เกิดการย้ายถิ่นและทำให้ตลาดสินค้าพื้นเมืองเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว

ผลจากความเจริญก้าวหน้าในยุคเทคโนโลยีนี้ ได้กระทบถึงสังคม เศรษฐกิจ ศิลปและวัฒนธรรมท้องถิ่นหลายด้าน ซึ่งพอจะสรุปเป็นประเด็นปัญหาได้ 3 ประการ คือ

1. ปัญหาทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของชาวบ้าน ซึ่งจากเดิมเป็นสังคม เกษตรกรรมกลายเป็นสังคมธุรกิจอุตสาหกรรม โดยเปลี่ยนจากการใช้ชีวิตที่เรียบง่ายมาเป็นชีวิต ที่ต้องแข่งกับเวลา

2. ปัญหาเกี่ยวกับเอกลักษณ์และคุณค่าของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน เนื่องจากการผลิตในปัจจุบัน มุ่งเพื่อการค้ามากกว่าการผลิตขึ้นเพื่อการใช้สอยในครัวเรือน ปริมาณในการผลิตแต่ละครั้งมีจำนวนมาก ผลงานที่ออกมาจึงขาดความปราณีต สวยงาม ตลอดจนทุกคนในท้องถิ่น ไม่เห็นคุณค่า และประโยชน์ของศิลปและโบราณวัตถุที่เป็นของบรรพบุรุษ จึงนำออกมาจำหน่าย เพื่อหวังรายได้มากกว่าเก็บไว้ชื่นชม

3. ปัญหาเกี่ยวกับบุคลากรทางด้านวัฒนธรรมมีสภาพที่ตกต่ำ ทำให้ช่างฝีมือ หรือผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ หันมาตั้งใจในการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้คนรุ่นใหม่อย่างไม่ลึกซึ้ง ซึ่งมีผลให้ช่างฝีมือรุ่นใหม่ขาดความรู้ ความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิม

สืบเนื่องมาจากความเจริญดังกล่าว สมคิด โชติกวิชัย (2532) ได้กล่าวถึงการที่จะนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ว่า การนำเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ คู่ท้องถิ่นที่ได้นั้นจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงสภาพของสังคมและจิตใจของคน ณ ที่นั้น การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่จัดให้มีขึ้นต้องหาแนวทางการเรียนรู้ที่เหมาะสม ผลักดันวิธีการใหม่ ๆ เข้าไป จากการสำรวจโครงการหลายต่อหลายโครงการที่ประสบความสำเร็จ พบว่ามีข้อมูลทางวัฒนธรรมอยู่เบื้องหลังการวางแผนโครงการพัฒนานั้น ๆ ตั้งแต่แรกเริ่ม

จากผลกระทบดังกล่าวข้างต้น หลายหน่วยงานทั้งภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ และภาคเอกชน ได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น จึงมีแนวทางแก้ไขเพื่อให้ความศึกษา การอนุรักษ์ ฟื้นฟู ส่งเสริมและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมตลอดจนสารนิเทศอื่น ๆ ในสาขามนุษยศาสตร์ให้ประชาชนได้รู้ถึงคุณค่า และมีจิตสำนึก มีวิจรรณญาณให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้เป็นอย่างดี และรู้จักนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ได้อย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของตน หน่วยงานที่สามารถดำเนินการเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจน ก็คือ แหล่งสารนิเทศสถาบันซึ่งเป็นแหล่งทางการที่ได้มีการรวบรวมจัดเก็บทรัพยากรสารนิเทศสาขามนุษยศาสตร์ รวมทั้งดำเนินการจัดบริการ และกิจกรรมต่าง ๆ โดยสามารถจำแนกบทบาทหน่วยงานต่าง ๆ นี้ได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. บทบาทในด้านให้ความศึกษา
2. บทบาทในด้านให้การอนุรักษ์ ส่งเสริม และเผยแพร่

1. บทบาทในด้านให้ความศึกษา

หน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในด้านนี้ ก็คือ สถาบันทางการศึกษาต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา ซึ่งนอกจากจะเป็นวิทยาลัย มหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชนแล้วยังรวมถึง การศึกษาในวิทยาลัยอาชีวศึกษา วิทยาลัยเทคนิค หรือสถาบันต่าง ๆ ที่ให้วุฒิการศึกษาเป็นประกาศนียบัตรวิชาชีพ โยให้ถือว่าการศึกษาในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) และประกาศนียบัตรวิชาชีพเทคนิค (ปวท.) คือ การศึกษาระดับอุดมศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, 2536) ซึ่งจะมีห้องสมุด ศูนย์ข้อมูล และสถาบันอื่น ๆ ในสังกัด ซึ่งนอกจากจะมีบทบาทโดยตรงในด้านให้การศึกษาดำเนินหลักสูตรการเรียนการสอนแล้วยังมีบทบาทในการอนุรักษ์ ส่งเสริม และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของชาติและท้องถิ่นด้วย ดังจะเห็นได้ชัดเจนโดยเริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524) เป็นต้นมา ได้กำหนดนโยบายสนับสนุนให้สถาบันอุดมศึกษาสามารถทำหน้าที่ได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นทั้งในด้านการผลิตบัณฑิต การวิจัย การบริการทางวิชาการแก่สังคม และการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม โดยให้สถาบันต่าง ๆ มีแผนทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และให้พัฒนาหลักสูตรที่มีลักษณะสัมพันธ์ชุมชน มีการเชื่อมโยงมรดกทางวัฒนธรรมไทยและภูมิปัญญาไทยมากขึ้น นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้มีการจัดนิทรรศการ จัดตั้งหอศิลป์ และศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมประจำภาค หรือประจำท้องถิ่นที่สถาบันการศึกษานั้น ๆ ตั้งอยู่ (ทวง มหาวิทยาลัย, 2535)

สำหรับกระทรวงศึกษาธิการได้จัดทำแผนพัฒนาการศึกษา การศาสนา และ การวัฒนธรรม โดยมีนโยบายในการทำนุบำรุงและส่งเสริมการศาสนา และศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้ ศาสนาเป็นที่พึงพอใจและศูนย์รวมในการพัฒนาจิตใจของประชาชน มุ่งพัฒนาการศึกษาของ บุคลากรทางศาสนา ให้ทำหน้าที่เผยแพร่วรรณธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจน เพื่อเป็นการปลูกจิตสำนึกให้เยาวชนและประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ และเห็นคุณค่าของ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นรวมทั้งให้มีการอนุรักษ์ ส่งเสริมพัฒนาและเผยแพร่มรดกทาง ศิลปวัฒนธรรมของชาติและของท้องถิ่น โดยมีมอบหมายอำนาจหน้าที่ให้หน่วยงานในสังกัด รับผิดชอบดำเนินการ ได้แก่ กรมศิลปากร กรมการศาสนา สถาบันการศึกษา สำนักงาน คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยให้มีการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย ศูนย์วัฒน ธรรมจังหวัด และศูนย์วัฒนธรรมอำเภอขึ้น นอกจากนี้ ยังให้มีการจัดตั้งศูนย์ศิลปวัฒนธรรมใน สังกัดสถาบันราชภัฏทุกแห่งทั่วประเทศ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2535)

2. บทบาทในด้านการอนุรักษ์ ส่งเสริม และเผยแพร่

หน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในด้านนี้ โดยทั่วไปจะเป็นแหล่งสารนิเทศสถาบัน ในสังกัดหน่วยงานของรัฐ เนื่องจากมีหน้าที่ความรับผิดชอบโดยตรง ซึ่งได้รับการสนับสนุนทั้ง ด้านงบประมาณ และบุคลากรจากรัฐบาลเป็นหลัก ได้แก่

2.1 แหล่งสารนิเทศสถาบันในสังกัดกรมศิลปากร กรมศิลปากรมีหน้าที่ และความรับผิดชอบในด้านการบำรุงรักษา อนุรักษ์ ฟื้นฟู ส่งเสริม สร้างสรรค์ และเผยแพร่ ศิลปวิทยาการ และวัฒนธรรมของชาติ รวมทั้งจัดการศึกษา ค้นคว้า วิจัย และสืบทอดมรดก ทางวัฒนธรรมของชาติ ในด้านวรรณคดี ประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี หอสมุด แห่งชาติ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ คีตศิลป์ สถาปัตยกรรม และศิลปกรรม (กรมศิลปากร, 2538) แหล่งสารนิเทศสถาบันในสังกัดกรมศิลปากร ได้แก่

2.1.1 สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ มีหน้าที่ในการจัดการศึกษาอบรม ค้นคว้า วิจัย ทำนุบำรุง ฟื้นฟู ให้การศึกษา แลกเปลี่ยน และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของชาติและ ท้องถิ่นในด้าน นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ คีตศิลป์ แหล่งสารนิเทศสถาบันนี้ คือ วิทยาลัยนาฏศิลป์ สำหรับในภาคเหนือ คือ วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ และวิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย

2.1.2 สถาบันศิลปกรรม มีหน้าที่ในการจัดการศึกษาอบรม ค้นคว้า วิจัย ควบคุม กำกับดูแล ส่งเสริม ผดุงรักษา ซ่อมแซม สร้างสรรค์ และสืบทอดงานด้าน

สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม รวมทั้งจัดการศึกษาด้านช่างศิลป์ในวิทยาลัยช่างศิลป์ และสถาบันดังกล่าวนี้ ไม่ได้จัดตั้งในภาคเหนือ

2.1.3 สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มีหน้าที่ในการดำเนินงานเกี่ยวกับการศึกษา ค้นคว้า วิจัยหลักฐานทางโบราณคดี เพื่อพัฒนางานด้านโบราณคดี การพิพิธภัณฑสถานและงานด้านศิลปวัฒนธรรมที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ โดยการสำรวจ ขุดค้น ขึ้นทะเบียน ควบคุม ดูแลรักษา และอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ โดยการรวบรวม จัดเก็บ ขึ้นทะเบียนหลักฐาน จัดแสดง ในรูปของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อุทยานประวัติศาสตร์ แหล่งโบราณคดี อนุสรณ์สถาน ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคทั่วประเทศ

2.1.4 หอจดหมายเหตุแห่งชาติ มีหน้าที่ในการรวบรวม จัดเก็บ รักษาเอกสารสำคัญของส่วนราชการ องค์กร รัฐวิสาหกิจและเอกชนที่ได้บันทึกเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วมีคุณค่าในการจัดเก็บไว้โดยถาวรในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เพื่อประโยชน์ในการศึกษา ค้นคว้า วิจัย ทางประวัติศาสตร์ สังคม การเมือง และศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้ดำเนินงานหอภาพยนตร์แห่งชาติ ในการจัดเก็บรักษาฟิล์มภาพยนตร์ และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับวงการภาพยนตร์ และโทรทัศน์ ปัจจุบันหอจดหมายเหตุแห่งชาติได้มีการขยายสาขาไปยังภูมิภาคทั่วประเทศ

2.1.5 หอสมุดแห่งชาติ มีหน้าที่ในการรวบรวม และจัดเก็บ ทรัพยากรสารนิเทศทุกสาขาวิชาที่ผลิตขึ้นในประเทศอันเป็นมรดกทางสติปัญญา วิทยาการ ศิลปกรรมและวัฒนธรรมของชาติ ทั้งในรูปของเอกสารโบราณ หนังสือตัวพิมพ์ โสตทัศนวัสดุ และเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ เพื่อให้บริการการอ่าน การศึกษาค้นคว้าวิจัย เป็นการส่งเสริมและพัฒนาด้านการศึกษาวิชาการต่าง ๆ แก่คนในชาติ ตลอดจนให้ความร่วมมือและประสานงานกับห้องสมุด สถาบันการศึกษา องค์กรต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการ

หอสมุดแห่งชาติไทย ถือได้ว่าเป็นแหล่งรวบรวม จัดเก็บ และให้บริการสารนิเทศสาขามนุษยศาสตร์ที่สมบูรณ์ที่สุดในประเทศไทย (ธารา กนกมณี, 2536) และยังทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงานสารนิเทศสาขามนุษยศาสตร์ ในระบบสารนิเทศทางวิชาการแห่งชาติไทย ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ระบบสารนิเทศแห่งชาติ (National Information System : NATIS) เกิดขึ้นตามข้อเสนอแนะขององค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ซึ่งได้รับรองในที่ประชุมระหว่างชาติว่าด้วยการวางแผนโครงสร้างงานเอกสารห้องสมุด และ

หอดจดหมายเหตุในระดับชาติ เมื่อวันที่ 23-27 กันยายน พ.ศ.2517 (แมนมาส ซวลิต, 2527) โดยมี วัตถุประสงค์ ดังนี้ (ธารา กนกมณี, 2536)

1. เพื่อให้มีแหล่งรวบรวมและให้บริการสารนิเทศแก่หน่วยงานราชการ องค์กร และองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชน เพื่อประโยชน์แก่การพัฒนาบุคคลและพัฒนา ประเทศ
2. เพื่อให้สามารถจัดระบบและบริการที่ได้มาตรฐานสากล
3. เพื่อขจัดปัญหาการดำเนินงานที่ซ้ำซ้อนขององค์กรสารนิเทศ
4. เพื่อให้มีแหล่งสารนิเทศครบถ้วนทุกสาขาวิชาก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการ พัฒนาประเทศ
5. เพื่อให้มีความร่วมมือแลกเปลี่ยนสารนิเทศ ข่าวดสารในระดับชาติ ระดับ ภูมิภาค และระดับสากล

ระบบสารนิเทศแห่งชาติไทย (Thai National Information System : THAI NATIS) ได้ริเริ่มจากการประชุมของคณะกรรมการระบบสารนิเทศวิทยาศาสตร์สากล (UNISIST) เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ.2522 มีมติเห็นชอบในการพัฒนาเอกสารและสารนิเทศทุกสาขาวิชาให้ก้าวหน้า ทัดเทียมกับระบบงานสารนิเทศในประเทศที่พัฒนาแล้ว จึงได้มีการเสนอร่างโครงการระบบ สารนิเทศแห่งชาติ และได้นำเสนอคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และ วัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ให้เป็นผู้เสนอต่อคณะรัฐมนตรีในรัฐบาลของ ฯพณฯ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เพื่อพิจารณา ซึ่งต่อมาได้มีมติเห็นชอบโครงการฯ เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ.2529 และได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการและประสานงานระบบสารนิเทศทางวิชาการแห่งชาติ (กอสช) ขึ้น เมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2530 โดยมีกองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ทำหน้าที่ เป็นสำนักงานเลขานุการ นอกจากนี้ยังมีการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการประสานงานศูนย์สารนิเทศ ทางวิชาการในสาขาต่าง ๆ รวมทั้งสิ้น 6 ศูนย์ ดังนี้ (ประดิษฐ์ เชี่ยวสกุล, 2534)

- | | |
|--------------------|--|
| 1. สาขาเกษตรศาสตร์ | สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
เป็นศูนย์ประสานงาน |
| 2. สาขาแพทยศาสตร์ | สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยมหิดล
เป็นศูนย์ประสานงาน |
| 3. สาขามนุษยศาสตร์ | หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวง
ศึกษาธิการ เป็นศูนย์ประสานงาน |

- | | |
|--------------------------------|---|
| 4. สาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี | กองสนเทศวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
กรมวิทยาศาสตร์บริการ กระทรวง
วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม
เป็นศูนย์ประสานงาน |
| 5. สาขาเศรษฐศาสตร์ | ห้องสมุดและศูนย์สารนิเทศ ธนาคารแห่ง
ประเทศไทย เป็นศูนย์ประสานงาน |
| 6. สาขาสังคมศาสตร์ | สำนักบรรณสารการพัฒนา สถาบันบัณฑิต
พัฒนบริหารศาสตร์ เป็นศูนย์ประสานงาน |

งานของห้องสมุดแห่งชาติได้ขยายสาขาออกไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ โดยมีหน้าที่เป็นแหล่งกลางในการรวบรวม และจัดเก็บทรัพยากรสารนิเทศในรูปแบบต่าง ๆ ในส่วนภูมิภาคที่ตั้งอยู่ เพื่อรักษาไว้เป็นสมบัติวัฒนธรรมและทรัพย์สินทางปัญญาของชาติ ตลอดจนเป็นแหล่งวิชาการให้บริการการอ่าน การศึกษาค้นคว้าแก่นักเรียน นักศึกษา และประชาชนในภูมิภาคนั้น ๆ (กรมศิลปากร, 2534)

2.2 แหล่งสารนิเทศสถาบันในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ มีหน้าที่ในการศึกษาค้นคว้าวิจัยให้บริการความรู้ ความเข้าใจแก่ประชาชนในด้านวัฒนธรรม ตลอดจนการป้องกันรักษาและแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาติ ในส่วนภูมิภาคมีศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด และศูนย์วัฒนธรรมอำเภอ รับผิดชอบประสานงานด้านวัฒนธรรมในภูมิกานั้น ๆ โดยทั่วไปศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดจะตั้งอยู่ในสถาบันราชภัฏ หากจังหวัดใดไม่มีสถาบันจะพิจารณา โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาที่มีความพร้อมในการดำเนินงานเป็นที่ตั้งศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด สำหรับศูนย์วัฒนธรรมอำเภอจะพิจารณาโรงเรียนมัธยม หรือพิจารณาหน่วยงานอื่น ๆ ที่เหมาะสมเป็นที่ตั้ง ในด้านการดำเนินงานของศูนย์วัฒนธรรมอำเภอนั้น ยังขาดความสมบูรณ์อยู่มาก (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2533)

2.3 แหล่งสารนิเทศสถาบันในสังกัดกรมการศาสนา มีหน้าที่ในการศึกษาด้านศาสนา เผยแพร่ธรรมะแก่ภิกษุ สามเณรและฆราวาส นอกจากนี้ยังให้บริการความรู้และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ของท้องถิ่นโดยการรวบรวมและจัดเก็บทรัพยากรสารนิเทศด้านการศึกษาศิลปวัฒนธรรมในรูปแบบต่าง ๆ เช่น หนังสือ วารสาร เอกสารโบราณ ศิลปวัตถุพื้นบ้าน เป็นต้น ไว้ในห้องสมุดและพิพิธภัณฑ์ของวัด แต่สถานที่จัดเก็บทั้ง 2 ประเภทนี้ ยังมีลักษณะของ

การดำเนินงานที่ไม่ถึงเกณฑ์มาตรฐาน ซึ่งส่วนใหญ่มีขนาดเล็กเนื่องจากขาดงบประมาณและบุคลากรดำเนินการ (มะลิวัลย์ น้อยบัวทิพย์, 2531)

2.4 แหล่งสารสนเทศสถาบันในสังกัดการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย มีสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสาขาต่าง ๆ ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศให้บริการ เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารในด้านความงามของธรรมชาติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี การกีฬา และวิวัฒนาการของเทคโนโลยีที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในภูมิภาคนั้น ๆ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2536)

2.5 แหล่งสารสนเทศสถาบันในสังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน มีห้องสมุดประชาชน และห้องสมุดประชาชนเฉลิมราชกุมารี ทำหน้าที่รวบรวมจัดเก็บทรัพยากรสารสนเทศและให้บริการสารสนเทศทุกสาขาวิชาแก่ประชาชน และจัดให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้นในห้องสมุด เพื่อให้ประชาชนได้ศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรมในห้องถิ่นของตน (บุญเรือง แสงทอง, 2533)

2.6 แหล่งสารสนเทศสถาบันขององค์กรเอกชน ส่วนใหญ่มีการรวบรวมจัดเก็บและให้บริการทรัพยากรสารสนเทศในลักษณะของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ซึ่งมักมีการจัดจำหน่ายสินค้าพื้นเมืองแก่นักท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการจัดแสดงด้านศิลปวัฒนธรรม และสาธิตขั้นตอนการผลิตศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน (ดำรง ทองสม, 2533) ได้แก่ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจ่าสิบเอกทวี บุรณะเขตต์ จ.พิษณุโลก เป็นต้น

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาวรรณกรรมต่าง ๆ มีงานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแหล่งสารสนเทศสาขามนุษยศาสตร์ รวมทั้งสาขาอื่น ๆ ที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการทำวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

วรรณกรรมในประเทศไทย มีการศึกษาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับแหล่งสารสนเทศสาขามนุษยศาสตร์ รวม 5 เรื่อง สาขาอื่น ๆ คือ แหล่งสารสนเทศทางเทคโนโลยีอุตสาหกรรม 1 เรื่อง ได้แก่

หอสมุดแห่งชาติในฐานะศูนย์ประสานงานสารนิเทศสาขามนุษยศาสตร์ ได้สำรวจแหล่งสารนิเทศสาขามนุษยศาสตร์ โดยคณะอนุกรรมการศูนย์ประสานงานสารนิเทศสาขามนุษยศาสตร์ เฉพาะที่มีในห้องสมุดจำนวน 14 แห่งทั่วประเทศ พบว่าสถานภาพของการดำเนินงานด้านต่าง ๆ มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ แหล่งสารนิเทศที่เป็นหน่วยงานระดับชาติ ได้แก่ หอสมุดแห่งชาติ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ และแหล่งสารนิเทศที่เป็นหอสมุดกลางของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ มีความพร้อมในด้านการดำเนินงาน มากกว่าแหล่งสารนิเทศที่เป็นห้องสมุดคณะของมหาวิทยาลัยและห้องสมุด หรือแหล่งสารนิเทศของหน่วยงานราชการและเอกชน ทั้งในด้านบุคลากร งบประมาณ จำนวนทรัพยากรสารนิเทศและการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ ส่วนการให้บริการสำหรับด้านความร่วมมือระหว่างกันนั้น พบว่าต้องการใช้สารนิเทศในห้องสมุดระดับข้างงานร่วมกัน และบริการยืมระหว่างห้องสมุดมากที่สุด (ชารา กนกมณี, ผาสุข วิชัยกุล และญาณี คุหะรัตน์, 2534)

งานวิจัยของปราณี สิงห์ศิลป์ (2533) ศึกษาแนวทางการจัดระบบข่ายงานสารนิเทศล้านนาคดี จากการสำรวจสภาพของแหล่งสารนิเทศใน 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน ได้แก่ ห้องสมุด ศูนย์สารนิเทศ ศูนย์วัฒนธรรม หอจดหมายเหตุ พิพิธภัณฑ์ และสถาบันวิจัย พบว่าแหล่งสารนิเทศ มีลักษณะการกระจัดกระจาย การดำเนินงานต่างคนต่างทำ ผลงานซ้ำซ้อนกัน และแหล่งสารนิเทศที่ถือว่าเป็นแกนกลางในการให้บริการ คือ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ แหล่งสารนิเทศอื่น ๆ อยู่ในวงจำกัด นอกจากนี้ยังพบว่า แหล่งสารนิเทศส่วนใหญ่ประสบปัญหาความเป็นอันดับ 1 คือ ด้านบุคลากรไม่เพียงพอ รองลงมา คือ งบประมาณ และบุคลากรขาดโอกาสในการเพิ่มพูนประสบการณ์ความรู้ แนวทางแก้ปัญหาที่ คือ ควรมีการร่วมมือระหว่างแหล่งสารนิเทศในรูปของข่ายงาน ซึ่งควรได้ให้บริการ และเข้าร่วมเป็นเครือข่ายกับศูนย์ประสานงานสารนิเทศแห่งชาติ โดยเฉพาะสาขามนุษยศาสตร์

ปราณี วงศ์จรัส (2535) ศึกษาแหล่งผลิตและแหล่งให้บริการสารนิเทศล้านนาคดี เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานด้านจัดหา การจัดเก็บ และการให้บริการของแหล่งสารนิเทศโดยจำแนกออกเป็น 6 ประเภท ได้แก่ ห้องสมุด ศูนย์สนเทศ ศูนย์วัฒนธรรม หอจดหมายเหตุ พิพิธภัณฑ์ และสถาบันวิจัย พบว่าแหล่งสารนิเทศส่วนใหญ่มีการรวบรวมจัดหา และจัดเก็บเนื้อหาสารนิเทศที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือ ส่วนห้องสมุดได้จัดเก็บสารนิเทศทั่ว ๆ ไปสำหรับด้านบริการนั้นแหล่งสารนิเทศให้บริการแก่บุคคลทั่วไป นอกจากนี้ยังพบว่าแหล่งสารนิเทศส่วนใหญ่ประสบปัญหาด้านบุคลากรไม่เพียงพอ และขาดงบประมาณสนับสนุน

สำหรับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2533) ได้สรุปปัญหาด้านการจัดองค์การ และการดำเนินงานของศูนย์วัฒนธรรม ดังนี้

1. ปัญหาด้านบุคลากร เนื่องจากศูนย์วัฒนธรรมตั้งอยู่ในสถานศึกษา บุคลากรจึงเป็นครู อาจารย์ ในสถานศึกษาเหล่านั้น ซึ่งมีภาระหน้าที่หลัก คือ งานสอน จึงทำให้มีเวลาไม่เพียงพอที่จะปฏิบัติงานของศูนย์วัฒนธรรม
2. ปัญหาด้านงบประมาณ
3. ปัญหาด้านอาคารสถานที่ และวัสดุ ครุภัณฑ์

ส่วนงานวิจัยของกันยา อื้อประเสริฐ (2530) ศึกษาถึงศักยภาพและสภาพการดำเนินงานของห้องสมุดที่เกี่ยวกับท้องถิ่นในภาคตะวันตกของประเทศไทย 3 ประเภท คือ ห้องสมุดสถาบันศึกษา ห้องสมุดประชาชน และห้องสมุดเฉพาะ พบว่าห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาที่มีความสมบูรณ์ในการดำเนินงานมากที่สุด ได้แก่ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ รองลงมาคือ ห้องสมุดวิทยาลัยครูเพชรบุรี ในบรรดาสิ่งพิมพ์ที่รวบรวม จัดเก็บและให้บริการ พบว่ามี หนังสือมากที่สุด รองลงมาคือ วารสาร และมีแผ่นปลิวน้อยที่สุด สำหรับห้องสมุดเฉพาะมีบทบาทในฐานะผู้สะสมทรัพยากรสารสนเทศท้องถิ่น เพื่อใช้งานในหน่วยงานมากกว่าให้บริการชุมชน ส่วนห้องสมุดประชาชน ยังมีศักยภาพในการดำเนินงานน้อย แหล่งสารสนเทศท้องถิ่นในภาคนี้ ทุกแห่งมีปัญหาด้านขาดบุคลากร และงบประมาณ

วัลลภา ปัญญาวงศ์ (2538) ศึกษาการใช้และความต้องการสารสนเทศของนักวิจัยสาขาล้านนาคดีศึกษา ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิจัยในครั้งนี้ในด้านการดำเนินงานของแหล่งสารสนเทศ ด้านการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศ การจัดเก็บ และการจัดทำคู่มือช่วยค้นสารสนเทศ ด้านบริการและการจัดกิจกรรม พบว่า

ในด้านการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศ นักวิจัยต้องการให้ดำเนินการสูงสุด 5 ด้าน ได้แก่ ให้มีการจัดทำบรรณานุกรมเฉพาะเรื่องให้มากขึ้น มีการจัดทำรายชื่อสารสนเทศที่ได้รับเข้ามาใหม่แจ้งให้ผู้ใช้ทราบ จัดหาสารสนเทศตามคำแนะนำของผู้ใช้ จัดหาสารสนเทศที่มีความถูกต้องสมบูรณ์ และเชื่อถือได้ และจัดหาสารสนเทศให้เพิ่มมากขึ้นด้วยการขอแลกเปลี่ยนสารสนเทศระหว่างหน่วยงาน/สถาบันที่เกี่ยวข้อง

ด้านการจัดเก็บและจัดทำคู่มือช่วยงานสารสนเทศ พบว่า นักวิจัยต้องการให้ดำเนินการสูงสุด 6 ด้าน ได้แก่ จัดทำบรรณานุกรม ครรชนี และสาระสังเขปงานวิจัยทางด้านล้านนาคดีศึกษาเฉพาะเรื่องต่าง ๆ จัดทำรายชื่อโครงการวิจัยล้านนาคดีศึกษาที่กำลังดำเนินการอยู่ จัดทำ

นามานุกรมแหล่งสารนิเทศล้านนาคดี จัดทำสหราชอาณาจักรระหว่างแหล่งสารนิเทศต่าง ๆ จัดทำ
ทำเนียบนักวิชาการ/รายชื่อผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และจัดสารนิเทศให้เป็นระบบสากล

ด้านบริการและการจัดกิจกรรม พบว่านักวิจัยต้องการให้ดำเนินการส่วนใหญ่ด้านการ
จัดประชุมสัมมนา การบรรยาย การอภิปราย บริการข่าวสารทันสมัย การจัดทำเอกสารเพื่อเผยแพร่
และประชาสัมพันธ์ บริการชี้แนะแหล่งสารนิเทศที่จัดเก็บสารนิเทศตรงกับความต้องการของผู้ใช้
บริการสืบค้นสารนิเทศที่มีอยู่ในแหล่งต่าง ๆ นอกนั้นได้แก่ การเปิดบริการล่วงเวลารวันเสาร์-
อาทิตย์ และช่วงเวลาราชการ

นอกจากการศึกษาแหล่งสารนิเทศสาขามนุษยศาสตร์ดังกล่าวแล้ว ยังได้มีการศึกษา
แหล่งสารนิเทศสาขาเทคโนโลยีอุตสาหกรรม ได้แก่

ทัศนีย์ ปัทมเทศ (2532) ได้ศึกษาแหล่งสารนิเทศทางเทคโนโลยีอุตสาหกรรมใน
กรุงเทพมหานคร พบว่า แหล่งสารนิเทศในกลุ่มนี้ ส่วนใหญ่สังกัดหน่วยงานราชการซึ่งมีการจัด
เก็บทรัพยากรสารนิเทศทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทุกสาขาวิชา ส่วนแหล่งสารนิเทศที่สังกัด
หน่วยงานเอกชนมีการจัดเก็บทรัพยากรสารนิเทศเฉพาะวิชาอย่างชัดเจน ปัญหาที่แหล่งสารนิเทศ
ประสบส่วนใหญ่ คือ ปัญหาค่านงบประมาณ

วรรณกรรมในต่างประเทศ จากการศึกษาปรากฏเนื้อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับแหล่งสารนิเทศ
สาขามนุษยศาสตร์ 1 เรื่อง ดังนี้

Gillies (1972) กล่าวถึงทรัพยากรสารนิเทศสาขามนุษยศาสตร์มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับ
วิชาต่าง ๆ ได้แก่ ปรัชญา ศาสนา ภาษา วรรณคดี วิจารณ์ศิลป์ ศิลปะประยุกต์ ศิลปะการแสดง ดนตรี
ประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ในด้านของรูปแบบทรัพยากรสารนิเทศมีหลากหลายประเภท อาทิ หนังสือ
ต้นฉบับตัวเขียน เอกสาร บันทึกรูป ภาพยนตร์ วารสาร วรรณกรรมจากคำบอกเล่า สไลด์ จดหมาย
 เป็นต้น สำหรับแหล่งสารนิเทศในสาขานี้ นั้น ประกอบด้วยห้องสมุดวิทยาลัย ห้องสมุด
มหาวิทยาลัย ห้องสมุดประชาชน รวมถึงแหล่งสารนิเทศส่วนบุคคล

ผลจากการศึกษาวรรณกรรมพบว่า แหล่งสารนิเทศในประเทศไทยส่วนใหญ่สังกัด
หน่วยงานราชการ สำหรับแหล่งสารนิเทศในท้องถิ่นนั้น มีลักษณะที่กระจัดกระจายไปตาม
จังหวัดต่าง ๆ ของภูมิภาคนั้น ๆ ซึ่งมักมีการดำเนินงานที่ยังไม่สมบูรณ์มากนัก แหล่งสารนิเทศ

ที่มีความพร้อมในการดำเนินงานมากที่สุด คือ ห้องสมุดของสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา นอกจากนี้ยังพบว่าปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อศักยภาพในการดำเนินงานของแหล่งสารนิเทศทุกประเภท ให้มีความสมบูรณ์ ทั้งทางด้านกรรวบรวม จัดเก็บทรัพยากร งานเทคนิค และให้บริการสารนิเทศ นั้น ขึ้นอยู่กับบุคลากรและงบประมาณ เป็นสำคัญ



ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย